

IMIGRANTSKO PODUZETNIŠTVO- STANJE I PERSPEKTIVE U EUROPI I HRVATSKOJ

Anušić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **The Polytechnic of Rijeka / Veleučilište u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:125:777726>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Polytechnic of Rijeka Digital Repository - DR PolyRi](#)

VELEUČILIŠTE U RIJECI

Nikolina Anušić

IMIGRANTSKO PODUZETNIŠTVO- STANJE I PERSPEKTIVE U EUROPI I HRVATSKOJ

završni rad

Rijeka, 2022.

VELEUČILIŠTE U RIJECI

Poslovni odjel

Preddiplomski stručni studij Poduzetništvo

IMIGRANTSKO PODUZETNIŠTVO- STANJE I PERSPEKTIVE U EUROPI I HRVATSKOJ

završni rad

MENTOR

dr. sc. Davor Širola

STUDENTICA

Nikolina Anušić

MBS: 2423000035/18

Rijeka, 2022.

Sažetak

Imigrantsko poduzetništvo nije jasno definirano te mnogi autori imaju drugačije pristupe. Imigranti su osobe koje dolaze u druge zemlje kako bi si osigurali bolji život, bolje radne uvijete, a ponekad zbog raznih barijera na tržištu rada osnivaju vlastita poduzeća. Imigrantsko poduzetništvo najprije je započelo u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i Velikoj Britaniji, zatim se širilo dalje po Europi. U Hrvatskoj imigrantsko poduzetništvo još uvijek nije najbolje prihvaćeno, za razliku od većine europskih zemalja, gdje imigranti otvaranjem svojih poduzeća pomažu u napredovanju gospodarstva, smanjenju broja nezaposlenih jer zapošljavaju i domaće, ali i strane državljane. Kako bi se poboljšalo imigrantsko poduzetništvo u Republici Hrvatskoj pokrenute su razne inicijative i udruge za informiranje imigranata te kako bi im se pružila pomoć kod osnivanja poduzetničkog pothvata.

Ključne riječi imigranti, poduzetništvo, barijere, Republika Hrvatska

SADRŽAJ

1.	Uvod	1
2.	Pojam i razvoj imigrantskog poduzetništva.....	2
2.1.	Definicije imigrantskog poduzetništva.....	3
2.2.	Razvoj imigrantskog poduzetništva	4
2.2.1.	Razvoj imigrantskog poduzetništva u SAD-u	5
2.2.2.	Razvoj imigrantskog poduzetništva u Europi	8
2.2.3.	Razlozi migracije prema Europskoj uniji	9
2.2.4.	Statistički podaci o migracijama u EU	10
3.	Primjeri dobre prakse imigrantskog poduzetništva	16
4.	Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj.....	20
4.1.	Statistički podaci o migraciji u Hrvatskoj	21
4.2.	Problemi imigrantskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj.....	23
4.3.	Ključne barijere imigrantskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj	23
4.3.1.	Ključne formalne barijere	23
4.3.2.	Ključne neformalne barijere	24
4.4.	Preporuke CEPOR-ovog okruglog stola	24
4.5.	Potporna edukaciji i integraciji imigrantskih poduzetnika.....	26
4.5.1.	Projekt BEST	28

4.5.2. Projekt Migrant Talent Garden	28
4.5.3. Projekt TASKFORCOME	29
4.5.4. Projekt SEE ME IN.....	30
5. Zaključak	31
Literatura	32
Popis tablica.....	36
Popis grafikona.....	37

1. Uvod

Imigrantsko poduzetništvo nema jedinstvenu definiciju, već se kod definiranja imigrantskog poduzetništva naglašava to da su u lošijoj poziciji od običnih poduzetnika. Imigratnski poduzetnici su suočeni s raznim barijerama i diskriminacijama kod pokretanja posla, također manjak informacija i sadržaja na stranom jeziku im predstavlja veliki problem, te im nije lako pokrenuti poduzetnički pothvat u stranoj državi. Imigrantski poduzetnici ponekad imaju veći poduzetnički duh od domaćih, ali zbog neznanja zakonodavstva, tržišta, institucija i jezika te različitih društvenih, političkih i etičkih uvjeta pokretanje posla im je još više otežano.

Cilj ovog završnog rada je analizirati imigrantsko poduzetništvo, odnosno proučiti s kojim su barijerama suočeni doseljenici u procesu pokretanja vlastitog poslovnog pothvata, koji su razlozi migracija i postoje li dostupne mjere podrške imigrantskim poduzetnicima u Republici Hrvatskoj, ali i u Europi.

Ovaj završni rad započinje s definiranjem pojmova imigrant, imigrantski poduzetnik te s definiranjem imigrantskog poduzetništva. Nadalje objašnjava se kako i gdje je imigrantsko poduzetništvo počelo, te kako se i zašto proširilo u Europu. Objašnjavaju se razlozi migracije te pokazuju se statistički podaci o migracijama u Europskoj uniji (dalje u tekstu EU). Navode se primjeri dobre prakse imigrantskog poduzetništva u Europi. Govori se o imigrantskom poduzetništvu u Hrvatskoj te s kojim preprekama i barijerama se hrvatski imigrantski poduzetnici susreću. Prikazani su statistički podaci o imigracijama u Hrvatskoj, te koje inicijative i udruge pomažu imigrantskim poduzetnicima kako bi dobili što više informacija, na kraju je dan zaključak.

2. Pojam i razvoj imigrantskog poduzetništva

Imigrantsko poduzetništvo je sastavni dio razvoja gospodarske aktivnosti svake države kao i potvrda jačanja ljudskih prava. Nacionalnom manjinom se smatra skupina hrvatskih državljana čiji su pripadnici nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a pripadnici imaju etnička, jezična ili vjerska obilježja koja se razlikuju od drugih građana te nastoje očuvati svoja obilježja i kulturu.

Često se mješaju pojmovi izbjeglica i migrant. Izbjeglice su ljudi koji bježe od oružanih sukoba i progona. Taj im se status u zemlji domaćinu priznaje na temelju opravdanog straha od progona na rasnoj, vjerskoj, nacionalnoj ili političkoj osnovi ili zbog pripadnosti određenoj društvenoj skupini. Migranti se, s druge strane, ne odlučuju na selidbu zbog izravne prijetnje ili progona, nego ponajviše kako bi si poboljšali životne uvjete: pronašli posao, stekli bolje obrazovanje, pridružili se obitelji itd. Izbjeglice štiti međunarodno pravo, konkretno Konvencija o izbjeglicama iz 1951., a za migrante su nadležne nacionalne vlade u skladu sa svojim zakonima i postupcima u vezi s useljavanjem. Postoje nejasnoće u pogledu riječi „migrant”, koja nema pravnu vrijednost. Na međunarodnoj razini ne postoji općeprihvaćena definicija „migranta” (Europska unija, 2021).

Ujedinjeni narodi definiraju "migranta" kao osobu koja se seli u zemlju koja nije njezina uobičajeno boravište u razdoblju od najmanje 12 mjeseci. "Imigrant" je izraz koji se daje osobi koja je rođena u inozemstvu, dok se potomak useljenika naziva imigrant "druge generacije". Ova tema je od interesa za znanstvenike u raznim područjima, uključujući antropologiju, ekonomiju, poduzetništvo, menadžment, psihologiju, sociologiju i javnu politiku. Imigrantsko poduzetništvo koje se općenito shvaća kao poduzimanje poduzetničkih aktivnosti od strane imigranata uključuje načela poslovanja i sociologije, uključujući elemente međunarodnih studija o poduzetništvu i migracijama. S obzirom na bit teme i rastuću dimenziju fenomena migracija zbog globalizacije, imigrantsko poduzetništvo postalo je važno područje istraživanja (Dabić *et al*, 2020, 2).

Imigrantski poduzetnik je osoba koja pokreće vlastitu poduzetničku aktivnost izvan svoje matične zemlje rođenja, također danas predstavljaju jedan od najvidljivijih procesa globalizacije. Istraživanja u razvijenim zemljama su pokazala da imigranti imaju izraženiji poduzetnički duh od lokalnog stanovništva, stvaraju nova tržišta i uočavaju prilike koje često

domaći poduzetnici ignoriraju te imigranti značajno doprinose ekonomskom rastu i inovacijama (Oberman, Šimić Banović, 2019, 3).

Migranti se odlučuju na osnutak vlastitog poduzeća najčešće onda kada nemaju druge mogućnosti za zaposlenje i time značajno pridonose rastu poduzetništva države u kojoj se nalaze. Utječu i na rast i razvoj trgovine. Doprinosu zapošljavanju, a još jedna velika prednost je to što su inovativni, imaju poduzetnički duh te su skloniji riziku u odnosu na domaće stanovništvo. Migrantskim poduzetništvom povećava se i kulturna raznolikost. Migranti koji dolaze u novu državu sa sobom donose svoju kulturu i običaje. S druge strane, negativno je kod migrantskog poduzetništva narušavanje ravnoteže, odnosno negativni utjecaji na domaće stanovništvo koje se bavi sličnim ili istim djelatnostima. Najbolji primjer za to su indijski restorani, bilo u svijetu ili u Republici Hrvatskoj. Pozitivna strana je to što takvi restorani utječu na bogatiju gastronomsku ponudu te su atraktivni i za domaće stanovništvo i za turiste, no ujedno je to i negativna strana jer turisti često hrle upravo u takve restorane umjesto u neke nacionalne koji poslužuju hranu lokalne kuhinje. Teško je precizno definirati ima li migrantsko poduzetništvo više loših ili dobrih strana, ali se može konstatirati kako ima i pozitivne i negativne učinke na gospodarstvo određene države (Luketić, Ćorić, 2022, 91-92).

U literaturi o imigrantskom poduzetništvu nailazi se na nekoliko istoznačnica poput etničko, manjinsko i migrantsko poduzetništvo. Ponekad se ono spominje tek kao jedan dio poduzetništva marginaliziranih skupina, odnosno skupine ljudi unutar određene kulture, okruženja i tradicije za koje postoji opasnost od višestruke diskriminacije zbog međutjecaja različitih osobnih značajki. Trenutno ne postoji ni jedinstvena definicija imigrantskog poduzetništva jer se ono u svakoj državi promatra na drugačiji način (Lekaj, Gregov, Varlady-Supek, 2015, 71).

2.1. Definicije imigrantskog poduzetništva

Imigrantsko poduzetništvo je interakcija između ljudi koji su istog nacionalnog podrijetla i dijele migrantska iskustva. S obzirom da se teoretska objašnjenja ovog autora temelje na interakcijama između ljudi, najveći naglasak istraživanja se odnosi na etničke skupine. Etničkom skupinom smatraju se pripadnici jednog etnosa koji dijele zajednički

identitet na temelju iste kulture, jezika, religije i običaja. Prema Yingeru (1985.) etnička skupina je dio velikog društva čiji su članovi sami ili drugi članovi zajedničkog porijekla koji dijele zajedničku kulturu te sudjeluju u zajedničkim aktivnostima u kojima su im zajedničko porijeklo i kultura važni čimbenici. Light and Gold (2000.) sa svoje strane govore o etničkoj ekonomiji koju su definirali kao etničku ili imigrantsku samozaposlenu grupu, njezine poslodavce, zaposlenike te neplaćene obiteljske radnike. Pojam etnička ekonomija odnosi se na industrije, zanimanja i organizaciju tržišta rada na kojem etnički zaposlenici, ali ne i vlasnici, ostvaruju veliku i trajnu ekonomsku moć koja proizlazi iz njihovih grupacija i brojčane nadmoći, njihove organizacije ili vladinih mandata. Ekonomija koja je etnički kontrolirana omogućuje imigrantima da smanje nezaposlenost, poboljšane radne uvjete te da osiguraju bolja radna mjesta (Volery, 2007, 30-31).

Prema Li (2001.) imigrantsko poduzetništvo definira kao ulaganje vlastitog kapitala u poslovni pothvat koji je obilježen sociološkim i kulturnim značajkama pojedinca, ali u skladu s pravnim stečevinama države domaćina. Bolje rečeno, imigrantsko poduzetništvo se povezuje s klasičnim oblikom obiteljskog ili socijalnog poduzetništva, a do toga je dovela velika afirmacija multikulturalnosti (Lekaj, Gregov i Varlady-Supek, 2015, 70-71).

Europska zaklada za promicanje životnih i radnih uvjeta, imigrantsko ili etničko poduzetništvo definira kao: „radnu ili profesionalnu aktivnost nacionalnih manjina u svrhu ostvarivanja profita, mogućnosti samozapošljavanja, čuvanja običaja te raznih vještina i znanja koja su vezana za njihovo kulturno nasljeđe.“ Clark, Drinkwater i Leslie (1998) imigrantsko poduzetništvo definiraju kao oblik samozapošljavanja diskriminiranih grupa na tržištu rada. Organizacija za gospodarsku suradnju uz klasične osobine poduzetnika i poduzetništva, imigranstkome poduzetništvu dodaje još dvije sociološke dimenzije, a to su: mogućnost održavanja identiteta i kulturnog nasljeđa te, održivost i samofinanciranje manjinske zajednice (Lekaj, Gregov i Varlady-Supek, 2015, 70-71).

2.2. Razvoj imigrantskog poduzetništva

Imigrantsko poduzetništvo nije nova pojava, jer je dio svake imigracije naroda, koje je prvo uočeno u Sjedinjenim Državama, gdje su strani državljani postajali poduzetnici još od

1720. Duga povijest imigrantskog poduzetništva u SAD-u objašnjava zašto istraživanja na tu temu imaju svoje korijenje baš tamo. Temelji se na ranoj i vrlo istaknutoj teoriji koja govori kako je imigrantsko poduzetništvo reakcija na blokirane prilike na tržištu rada, također ta teorija vrijedi i danas (Wokeck, 2018).

Proučavanje imigrantskog poduzetništva počelo je u popularnim migracijskim odredištima, uključujući Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države. S obzirom na gospodarske aspekte migracija, uključujući imigrantsko poduzetništvo, istraživači su postupno istraživali različite migracijske procese diljem svijeta. Nekoliko znanstvenika sugeriralo je da nedostatak jezičnih vještina, relevantnog iskustva, resursa ili socijalne pomoći može spriječiti useljenike u pokretanju poslovanja, međutim, imigranti ponekad imaju višu stopu samozaposlenosti od drugih u svojim društvima domaćinima (Dabić *et al*, 2020, 2).

2.2.1. Razvoj imigrantskog poduzetništva u SAD-u

Prvi dio povijesti imigrantskog poduzetništva pokriva dugo vremensko razdoblje od 1720.do 1840., Tu se govori o malom broju poduzetnika čiji je otisak odraz postupne izgradnje njemačko-američkih zajednica koje su svjedočile izvanrednim promjenama. Prva skupina poduzetnika (1720-1750) djelovala je u svijetu u kojem je fokus bio lokalni i gdje su tržišta bila ograničena politikom rastućeg Britanskog carstva. Druga skupina (1750.-1780.) iskusila je ratne peripetije ne samo dok su se imperijalne sile borile za kolonijalnu prednost u Sjevernoj Americi nego i kada su Amerikanci proglasili neovisnost od Britanije. Izazovi izgradnje nove nacije koja se uvelike širila dali su okvir za treću skupinu (1780.-1810.), dok su se poduzetnici u posljednjoj skupini (1810.-1840.) suočili s prijelazom s tradicionalnih načina proizvodnje u poljoprivredi i proizvodnji na sve više industrijske operacije (Wokeck, 2018).

U prvim generacijama njemačko-američkih poduzeća veličina tržišta i broj onih koji su u njemu sudjelovali izvanredno su se povećali, brzina, kapacitet i doseg informacija i transporta brzo su se povećali, a identitet njemačkih imigranata i njihovog potomstva više puta je definiran i redefiniran kako su se vremena i sastav zajednica mijenjali. Transformacija poslovnih praksi bila je još dramatičnija, dijelom zato što su sustav i praksa nacionalnog i

međunarodnog bankarstva otvorili poduzetničke puteve koji su početkom osamnaestog stoljeća bili nezamislivi (Wokeck, 2018).

Njemačko-američki poduzetnici pronašli su načine za poslovanje na mnogo različitih mjesta. Najčešći su bili poduzetnički primjeri u područjima tiska i nakladništva, bankarstva, financiranja i ulaganja, trgovine robom, posebno luksuznom robom, pivarstvo i ulaganja u nekretnine. Tijekom više od jednog stoljeća, poduzeća imigranata i njihovih potomaka pokazuju kako je njemačko-američko poslovanje postiglo poštovanje i istaknutost (Wokeck, 2018).

Razdoblje od 1840. do 1893. u Sjedinjenim Državama obuhvaćalo je razdoblje dramatičnih gospodarskih fluktuacija, ali je to također bilo doba dinamičnog ukupnog rasta. U temelju ekonomske transformacije nastale su velike promjene u opsegu i strukturi poslovanja, ne samo u proizvodnji, već i u maloprodaji, transportu, uslugama, bankarstvu i financijama. To razdoblje je trajalo od 1873. do 1893 (Wokeck, 2018).

Teški uvjeti u tom razdoblju nisu se činili pogodnima za "povlačenje" imigranata u Sjedinjene Države, ali unatoč tome SAD je bila na dinamičnom putu rasta i prilike za napredovanje bile su u izobilju. Imigrantsko stanovništvo poraslo je tijekom tog razdoblja gotovo četiri puta sa 17 milijuna na 67 milijuna. Nasuprot tome, u istom je razdoblju stanovništvo današnje Njemačke raslo sporije, s otprilike 30 na 51 milijun (Wokeck, 2018).

Gotovo jednu trećinu porasta stanovništva SAD-a (1840-93) činili su imigranti, preko 16,3 milijuna ljudi, a gotovo 30% njih, ili 4,7 milijuna ljudi, migriralo je iz Njemačke. Gotovo dvije trećine svih Nijemaca koji su imigrirali u SAD (od 1820. do 1997.) stiglo je između 1840. i 1893. godine (Wokeck, 2018).

Poduzeća su u tom razdoblju porasla su u opsegu i složenosti. Opseg za poduzetničko djelovanje bio je ograničen. Još 1860. osnovna industrija brašna i sačme bila je najveća u zemlji po prodaji. Slijedila je pamučna roba, građa, te čizme i cipele. Do 1910., industrija strojeva bila je industrija broj jedan u SAD-u po dodanoj vrijednosti, a slijedili su je drvo, tiskarstvo i izdavaštvo, željezo i čelik, alkoholna pića i muška odjeće. Njemački imigrantski poduzetnici osnovali su, proširili i transformirali vodeće tvrtke u mnogim od ovih industrija,

kao i u proizvodnji, transportu, trgovini, proizvodnji vina, maloprodaji, bankarstvu, financijama i nekretninama (Wokeck, 2018).

Nakon Drugoga svjetskog rata došlo je do dramatičnih promjena u imigraciji u Sjedinjene Države, što je ilustrirano iskustvom njemačkih imigranata. Dislokacija izazvana samim ratom bila je najveći čimbenik koji je potaknuo njemačku imigraciju u godinama neposredno nakon 1945. Sukob je raselio 20 milijuna ljudi, uključujući milijune njemačkih državljana. U prosincu 1945., predsjednik Truman je odgovorio izdavanjem direktive koja daje prednost u imigraciji raseljenim osobama bez obzira na nacionalnost, pomak u politici koji je pojačan Zakonom o raseljenim osobama iz 1948. godine (Wokeck, 2018)

Sveukupno, SAD je prihvatilo oko 450 000 raseljenih osoba u okviru ovih programa , od kojih je otprilike polovica njemačkog podrijetla. Mnoge njemačke žene i djeca također su primljene prema Zakonu o ratnim nevjestama iz 1945. Ovi razvoji politike bili su prekretnica za snažan nastavak njemačke imigracije u Sjedinjene Države nakon povijesno niskih migracijskih tokova depresije i ratne godine. Tijekom kasnih 1940-ih i 1950-ih Nijemci su činili gotovo četvrtinu svih imigranata u SAD-u (Wokeck, 2018).

U ovom razdoblju njemački imigrantski poduzetnici su stvarali poduzeća i industrije, te su pomogli u njihovom oblikovanju. Za razliku od masovne migracije Nijemaca u potrazi za poslom i ekonomskim prilikama tijekom devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, kretanja u drugoj polovici dvadesetog stoljeća odražavala su, u nekim aspektima, složeniji splet povijesnih okolnosti (Wokeck, 2018).

Mnogi su stigli u SAD raseljeni zbog političkih i etničkih previranja koje je stvorio rat, ili zbog transatlantskih brakova i srodničkih mreža koje je sukob potaknuo. Drugi su došli u potrazi za specifičnim obrazovnim i profesionalnim prilikama. Ipak, dok su politička dislokacija, ponovno spajanje obitelji ili obrazovanje, a ne rad i akumulacija bogatstva možda bili glavni uzroci njihovog useljavanja, mnogi su otkrili da su im okolnosti predstavljale poduzetničke prilike na tržištima i industrijama koje transformiraju poslijeratnu Ameriku. U mnogim slučajevima, ti su imigranti sa sobom donijeli vještine, znanje ili perspektive koje su se pokazale ključnima za industrije koje preoblikuju poslijeratno američko gospodarstvo. Njihovo je poslovanje između ostalih sektora preobrazilo izdavaštvo, industrijski dizajn, nekretnine, financije, informacijsku tehnologiju i medije (Wokeck, 2018).

2.2.2. Razvoj imigrantskog poduzetništva u Europi

Europa je na prijelazu stoljeća bila emigrantski kontinent i ostala je homogena do kraja Drugog svjetskog rata, kada je bio potreban veliki broj radne snage zbog povećanja industrijske proizvodnje. U početku su došli imigranti kao privremena radna snaga i obaljali su poslove koji ne zahtijevaju nikakve vještine. S vremenom su se počeli stvarati uvjeti za etničke poslove. U većini slučajeva, imigrantske zajednice su stvarale potražnju za specifičnim dobrima i uslugama koje su mogli ispuniti samo imigranti koji su poznavali njihove ukuse i kupovne preferencije (Volery, 2007, 31).

Europska unija nastala je na temeljima ekonomskih integracija, te je polako širila područja svoje nadležnosti. Svoje su ovlasti širile i institucije Europske unije, a promicanje mira i europskih vrijednosti zajedničkih državama članicama te stvaranje prostora slobode, sigurnosti i pravde postali su temeljne vrijednosti i ciljevi Europske unije. Od njezina osnutka važne su se promjene dogodile na području pravosuđa i unutarnjih poslova, odnosno na području politike azila. Neformalna suradnja sedamdesetih godina prerasla je u institucionalnu, a rezultirala je stvaranjem zajedničkoga europskog sustava azila Europske unije (Bježančević, 2019, 1232).

Zbog povećanja broja imigranata u Europi manjinsko poduzetništvo postaje sve važniji element društvenog i gospodarskog tkiva europskih gradova. Budući da imigranti imaju slabije mogućnosti zapošljavanja u zemljama domaćinima, veliki broj imigranata pokreće vlastita poduzeća prvenstveno temeljena na iskustvima i znanjima koja su stekli u svojim matičnim državama. Stoga manjinska ili etnička poduzeća imaju različitu i jedinstvenu ulogu budući da ona čine sljedeće: popunjavaju praznine na tržištu, pomažu u revitalizaciji siromašnih gradskih četvrti, osiguravaju nove proizvode i usluge, oživljavaju zapuštene obrte, pojedininim sektorima daju neophodnu dozu kredibiliteta, pridonose otvaranju radnih mjesta pružajući priliku ranjivijim skupinama (poput žena ili mladih iz redova specifičnih etničkih skupina) i pomažući im da se izdignu iz siromaštva (Lekaj, Gregov, Varlady-Supek, 2015, 71).

2.2.3. Razlozi migracije prema Europskoj uniji

Kroz povijest ljudi su migrirali na razna mjesta i na razne načine. Trenutno se migranti pokušavaju doći na bolje mjesta za život, otkad je Rusija pokrenula vojnu agresiju na Ukrajinu. Milijuni osoba pokušavaju naći utočište u zemljama EU.

Europska unija se 2015. i 2016. godine susrela s neviđenim valom migranata i izbjeglica. Stiglo ih je više od nekoliko milijuna diljem Europske unije. Većinom su to bili ljudi koji su pobjegli od ratnog terora u Siriji i drugim zemljama. Razvoj politike azila i zajedničkog sustava azila Europske unije nakon 2015. godine prikazan je kroz akcije i poticaje koje je EU zbog velikoga migrantskog vala iz bliskoistočnih zemalja bio prisiljen poduzimati kako bi odgovorio na sve izazove s kojima se suočavao. Analizom izvješća o stanju ljudskih prava na području EU-a te odnosom broja podnesenih zahtjeva za azilom u državama članicama EU-a i problemima koje građani EU navode kao ključne želi se dokazati pretpostavka da značajniji priljev migranata i povećanje broja zahtjeva za azilom u državama članicama utječu na prepoznavanje migracije kao ključnog problema kod građana Europske unije. Pretpostavka je da se nefunkcioniranje sustava azila može dovesti u vezu s percepcijom migracija kao ključnoga problema (Bježančević, 2019, 1233).

Unija je postigla dogovor o mjerama za rješavanje migrantske krize, među kojima je ona za otklanjanje temeljnih uzroka krize. Postigla je i dogovor o mjeri za povećanje pomoći ljudima kojima je potrebna humanitarna pomoć unutar Europske unije i izvan nje. Europska unija također povećava razinu sigurnosti na granicama država, suzbija krijumčarenje migranata i omogućuje migrantima sigurne načine za legalan ulazak u Europsku uniju (Europska komisija, 2017).

Mnogi iseljenici kojima je potrebna međunarodna zaštita dolaze u Europu zatražiti azil. Zaštićuju se ljudi koji bježe iz svojih zemalja i ne mogu se vratiti zbog izloženosti ozbiljnoj opasnosti i straha od progona. Međutim, mnogi ljudi napuštaju svoje mjesto zbog nade boljem životu. Oni su tzv. ekonomski migranti i ako nemaju zakonsko pravo na zaštitu, nacionalne vlade dužne su ih vratiti u matičnu zemlju ili u one zemlje kroz koje su prošli do Europe (Europska komisija, 2017).

Migracije su sve učestalija pojava kojoj nije samo izložena Republika Hrvatska i Europska unija već je to postao globali problem. Sve je veći jaz između razvijenog dijela globaliziranog svijeta i nerazvijenog te prema procjenama demografa, broj migranata iz Afrike i jugozapadne Azije koji će se zbog rata i siromaštva seliti u Europu sljedećih desetljeća mogao bi doseći nekoliko desetaka milijuna (Jurasić, 2015).

Trenutno su velike migracije iz Ukrajine. Podaci govore kako je trenutno zabilježeno 7,4 milijuna ulazaka u EU iz Ukrajine i Moldove, od čega 6,5 milijuna ukrajinskih državljana, 3,3 milijuna ukrajinskih državljana ušlo je u Ukrajinu iz EU-a, dok je 485 388 ukrajinske djece već uključeno u nacionalne školske sustave država članica. Prijavljeno je 3,7 milijuna registracija za privremenu zaštitu u EU-u, a azil je zatražilo 22 500 ukrajinskih državljana u EU+. EU je u potpunosti solidaran s Ukrajinom i njezinim narodom. U odgovoru na rusku agresiju EU je pokazao jedinstvo i snagu te je Ukrajini pružio koordiniranu humanitarnu, političku, financijsku i materijalnu potporu (Europska komisija, 2022).

EU je poduzeo konkretne mjere za pomoć izbjeglicama, a među njima su (Europsko vijeće, 2022):

- mehanizam privremene zaštite za osobe koje bježe od rata,
- 243 milijuna eura humanitarne pomoći,
- potpora u području civilne zaštite Ukrajini, Poljskoj, Slovačkoj, Češkoj i Moldovi,
- financijska i tehnička potpora za države članice koje primaju izbjeglice,
- potpora u upravljanju granicama za zemlje EU-a i Moldovu.

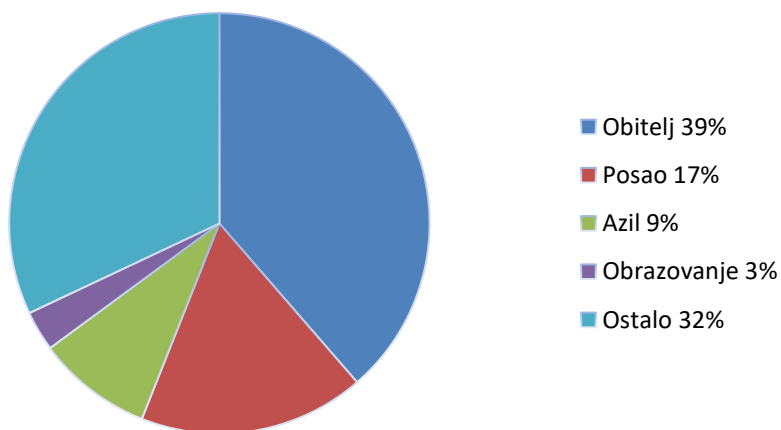
2.2.4. Statistički podaci o migracijama u EU

U Europi je 2021. godine živjelo 447,2 milijuna ljudi, od toga 23,7 milijuna ljudi državljana drugih država izvan EU-a. Te je godine u EU imigriralo 1,92 milijuna ljudi, 0,96 milijuna je emigriralo iz EU. Treba uzeti u obzir to da bi se europsko stanovništvo bez migracije 2019. smanjilo za pola milijuna jer je u EU-u rođeno 4,2 milijuna, a umrlo 4,7 milijuna ljudi. Broj stanovnika u EU-u 2020. se smanjio za oko 100 tisuća (s 447,3 milijuna 1. siječnja 2020. na 447,2 milijuna 1. siječnja 2021.). Razlog tomu bio je manji broj novorođenih, više umrlih i pad neto migracije (Europska komisija, 2021).

Izdano je oko 2,25 milijuna prvih boravišnih dozvola, što je manje u odnosu na 2019., kad ih je izdano gotovo tri milijuna. Razlog su bila ograničenja putovanja radi sprečavanja širenja bolesti COVID-19. Pandemija je posebno snažno utjecala na udio izdanih dozvola povezanih s obrazovanjem, koji se smanjio s 14 % 2019. na 11 % 2020 (Europska komisija, 2021).

Razlozi za izdavanje boravišnih dozvola u EU u 2020. godini bili su najviše obitelj 39%, zatim je slijedio posao 17%, azil 9% i obrazovanje 3%.

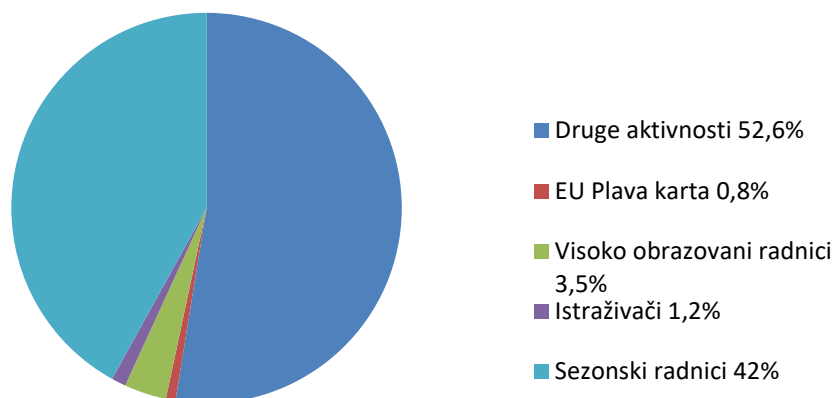
Grafikon br. 1. Razlozi za izdavanje boravišnih dozvola u EU 2020.

Izvor: Izrada autorice prema Eurostat, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_hr

U 2020. je na EU-ovu tržištu rada od ukupno 188,6 milijuna osoba u dobi od 20 do 64 godine bilo zaposleno 8,6 milijuna državljana zemalja izvan EU-a (4,6 % od ukupnog broja). Stopa zaposlenosti radno sposobnog stanovništva bila je u 2020. viša među građanima EU-a (73,1 %) nego među državljanima zemalja izvan EU-a (57,5 %).

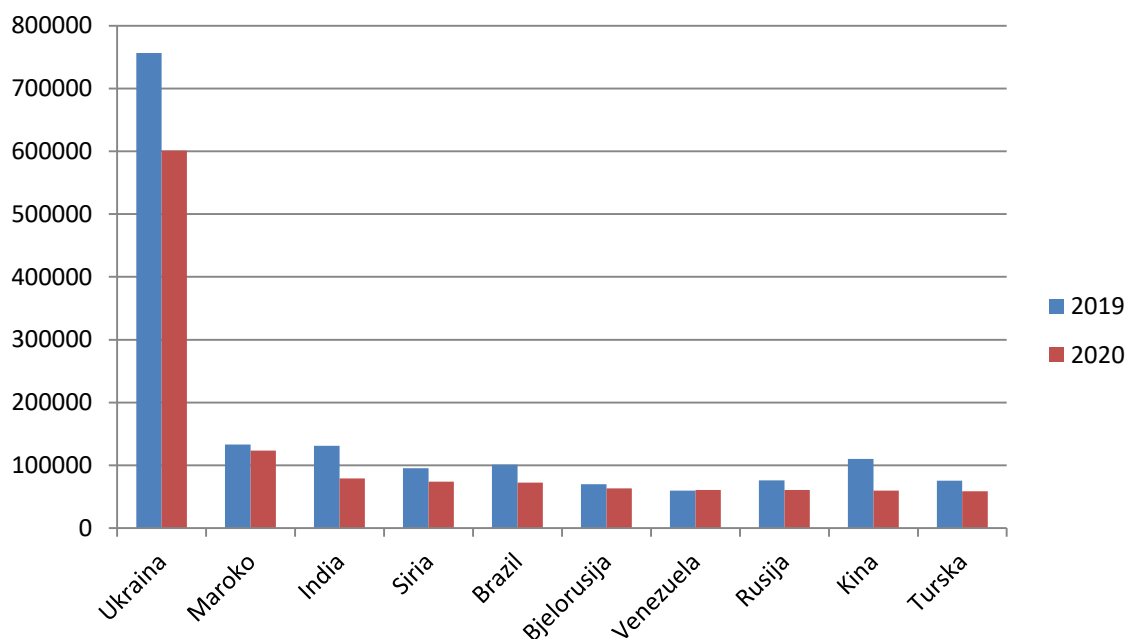
Grafikon br. 2. Razlozi za izdavanje radnih boravišnih dozvola u EU 2020.

Izvor: Izrada autorice prema EMN Annual Report 2021 on Migration and Asylum - Statistical Annex

Veliki broj boravišnih radnih dozvola u EU u 2020. godini izdano je sezonskim radnicima i to 42%, zatim visoko obrazovanim radnicima u puno manjem postotku 3,5%, te istraživačima 1,2%. Najmanje izdanih radnih boravišnih dozvola je zbog EU Plave karte u postotku od 0,8%. Također, prisutni su i mnogi drugi razlozi za izdavanje radnih boravišnih dozvola kojih je u postotku najviše a iznose 52,6%.

Grafikon br. 3. Top 10 EU država prema izdanim boravišnim dozvolama

Izvor: izrada autorice prema Europska komisija, 2021.

Najviše prvih boravišnih dozvola u 2020. godini u Europskoj uniji izdano je građanima Ukrajine i to nešto više od 600 000 boravišnih dozvola, no manje u odnosu na 2019. godinu kada im je izdano više od 750 000 dozvola. Značajna razlika je kod državljana Kine i Indije, gdje je skoro u pola smanjen broj boravišnih dozvola 2020. u odnosu na 2019. Kod građana Bjelorusije, Venezuele, Rusije, Maroka i Turske podjednak je broj izdanih boravišnih dozvola u 2019. i 2020. godini.

Tablica br. 1. Prikaz prekomjerno zastupljenih sektora u EU 2020.

Sektor	Zaposleni državljani izvan zemalja EU-a	Zaposleni građani EU-a
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i posluživanje hrane	11,4%	3,8%
Administrativne i pomoćne djelatnosti	7,1%	3,7%
Kućanski poslovi	6,5%	0,7%
Građevinarstvo	8,6%	6,4%

Izvor: izrada autorice prema Europska komisija, 2021

U tablici je prikazano kako su državljani zemalja izvan EU zastupljeniji u nekim sektorima, a najviše u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i posluživanja hrane, zatim u administrativnim i pomoćnim djelatnostima, kućanskim poslovima i na kraju u građevinarstvu.

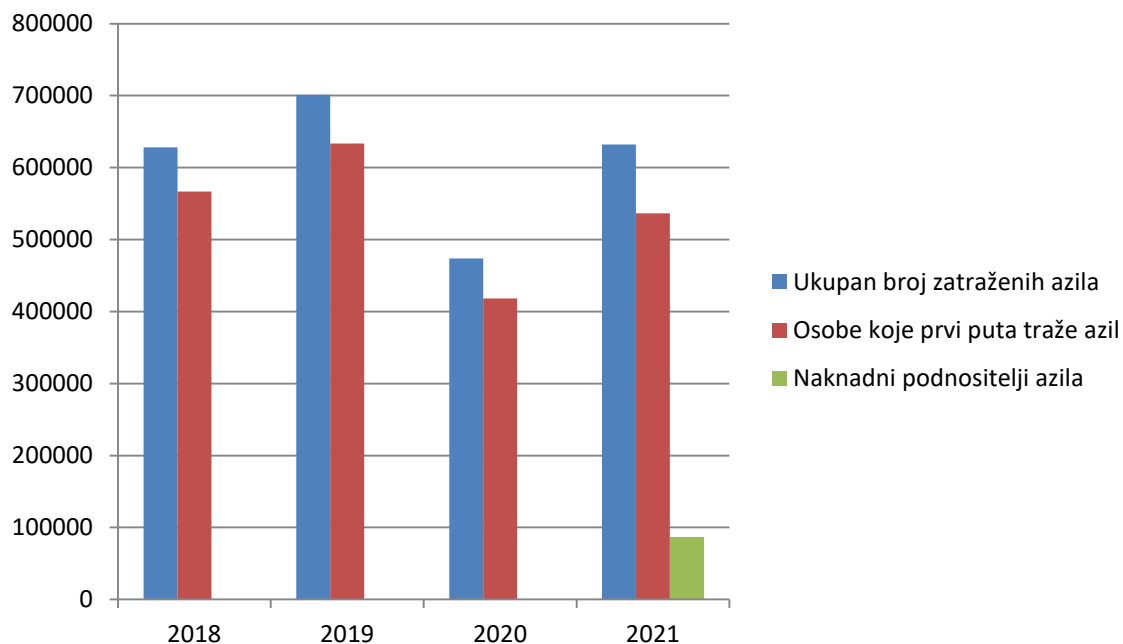
Tablica br. 2. Prikaz manje zastupljenih sektora u EU 2020.

Sektor	Zaposleni državljani izvan zemalja EU-a	Zaposleni građani EU-a
Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	1,2%	7,5%
Obrazovanje	3,7%	7,6%
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	7,6%	10,9%
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1,1%	2,8%

Izvor: Izrada autorice prema Europska komisija, 2021.

Državljanima izvan EU manje su zastupljeni u nekim sektorima, kao što su javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje gdje su zastupljeni samo 1,2% u odnosu na građane EU-a koji su zastupljeni 7,6%. U obrazovanju su imigranti zastupljeni 3,7% u odnosu na osobe iz EU koje su u tom sektoru zastupljene sa 7,6%. U djelatnost zdravstvene zaštite i socijalne skrbi zastupljenost je 7,6%, a EU građani 10,9%, i financijske djelatnosti i osiguranje zastupljenost imigranata je 1,1%, osoba iz EU 2,8%.

Grafikon br. 4. Tražitelji azila po vrstama na 1 000 stanovnika u EU i Norveškoj

Izvor: Izrada autorice prema EMN Annual Report 2021 on Migration and Asylum - Statistical Annex

Najveći broj ukupno zatraženih azila na 1000 stanovnika zabilježen je 2019. godine, a zatražilo ga je 701 025 osoba, također tada je zabilježeno da je najviše osoba zatražilo azil po prvi put. U 2020. godini broj zatraženih azila se smanjio, no u 2021. brojke se ponovno povećavaju, ali i dalje je nešto manji broj nego u 2019. Podaci o naknadnim podnositeljima azila nisu zabilježeni sve do 2021., kada je 86.550 osoba naknadno podnijelo zahtjev za azilom.

3. Primjeri dobre prakse imigrantskog poduzetništva

Imigrantski poduzetnici doprinose svojim poslovanjem u zemljama u koje su se doselili, ali se često susreću s preprekama i nepravilnostima u poslovanju, kao što su nedostatak informacija o regulativnom okviru i kulturi poslovanja u zemlji domaćina. Tako su mnoge zemlje osnovale razne udruge kako bi osigurale potrebne informacije i uputile imigrantske poduzetnike.

Europska komisija potiče imigrantsko poduzetništvo u Europi smatrajući ga jednim od glavnih pokretača ekonomskog rasta i zapošljavanja. U svrhu poticanja imigrantskog poduzetništva izrađen je i Akcijski plan za poduzetništvo 2020. godine, u kojem je, kao jedan od ciljeva, istaknuto poticanje poduzetničkih aktivnosti osjetljivih skupina društva, poput migranata (Luketić, Ćorić, 2022, 91).

Neki od primjera dobre prakse u poticanju imigrantskog poduzetništva u Europskoj uniji, su Finska, Španjolska, Njemačka i Nizozemska te se u nastavku поближе obrazlažu.

Udruženje finških poduzetnika potiče integraciju imigrantskih poduzetnika na više načina. Tijekom godine organiziraju se javne diskusije o administrativnim barijerama s kojima se imigranti susreću, provode se istraživanja na temu imigrantskog poduzetništva kako bi se vidjelo u kojim područjima imigranti poduzetnici trebaju podršku, npr. problem boravišnih dozvola. U cilju promoviranja imigrantskog poduzetništva, objavljuju se priče poduzetnika imigranata u obliku članaka i intervjua. Od rujna 2018. godine, putem mentorskih programa, povezuju se poduzetnici imigranti s finškim poduzetnicima koji imaju ulogu mentora. Jednom mjesečno izdaje se newsletter koji ima za cilj informirati poduzetnike o važnim događajima poput mentorskih sastanaka, webinarima, konferencijama, uz promoviranje uspješnih poduzetničkih priča imigranata. Poduzetnicima imigrantima, omogućeni su besplatni webinar na engleskom jeziku na temu poslovanja i oporezivanja. Na značajnim poslovnim događajima, osigurava se prevoditelj za poduzetnike imigrante kako bi dobili važne informacije o poslovanju u Finskoj na materinjem jeziku (Business Unplugged in Helsinki) (Oberman, Šimić Banović, 2019, 7).

Katalonsko udruženje malih i srednjih poduzeća (PIMEC) – Španjolska. Od 2007. godine, u okviru PIMEC-a postoji savjetnički program za poduzetnike imigrante „Nouvingut“

(Just arrived) putem kojeg se tijekom godine više puta organiziraju radionice čiji je cilj imigrantima olakšati osnivanje poduzeća. Do sada je više od 270 imigranta prošlo savjetovanje PIMEC-a (Oberman, Šimić Banović, 2019, 7).

Gradska vijeća /City Council - javna tijela – Španjolska je zemlja domaćin poduzetnicima imigrantima iz pretežito latinoameričkih i afričkih zemalja. Španjolska Vlada je pokrenula razne inicijative u svrhu smanjivanja administrativnog tereta s kojim se susreću imigrantski poduzetnici.

RUTA CECE (sufinancirana iz ERDF programa te sredstvima Španjolske i Portugala) je aktivnost u kojoj su izrađene dvije on-line platforme (e-trgovina i e-learning platforma). Važnu ulogu u uspjehu ove platforme imala je promocija vidljivosti same platforme putem raznih događaja i društvenih mreža. Svi edukacijski materijali na platformama dostupni su bez naknade. Na samoj platformi osnovano je više od 80 grupa u kojem eksperti, putem interneta, savjetuju poduzetnike individualno ili u grupama. Na platformi se nalazi više od 60 tečajeva, a materijali i poslovni planovi prilagođeni su potrebama poduzetnika. Osim poslovnih tečajeva, na platformi su dostupni i tečajevi španjolskog, portugalskog i engleskog jezika. Edukacija, savjetovanje i umrežavanje, odvijaju se putem interneta, a dvije partnerske organizacije kroz individualni pristup pomažu poduzetnicima u dobivanju financijskih sredstava i komunikaciji s bankama. Od osnivanja programa, osnovano je novih 69 malih poduzeća koji su na direktni i indirektni način kreirali 300 radnih mjesta (Europska komisija, 2016).

Nevladina organizacija Poduzetnici bez granica – Njemačka je jedna od glavnih destinacija za imigrante iz velikog broja zemalja. Imigrantski poduzetnici danas u Njemačkoj zapošljavaju 2,2 milijuna ljudi što čini 18% svih poslova u malim i srednjim poduzećima u toj zemlji. Inicijativu Poduzetnici bez granica pokrenuli su poduzetnici imigranti iz Hamburga s ciljem promoviranja samozapošljavanja imigranata, a inicijativa služi i kao most između imigranata i poslovnog sektora. Cilj ove aktivnosti je pružanje individualne podrške za poduzetnike imigrante putem edukacije i umrežavanja. Edukacija i poslovna podrška prilagođavaju se potrebama svakog pojedinca. Za osobe koje žele pokrenuti poduzeće nude se informacije vezane uz pokretanje poduzeća - savjetovanje, pomoć pri pisanju poslovnog plana, informacije o mogućnostima financiranja i sl. Poduzetnici bez granica djeluju i kao zagovaračka organizacija za prava etničkih poduzetnika. U cilju boljeg umrežavanja

poduzetnika, u sklopu inicijative, organiziraju se konferencije, sastanci na kojima se razmjenjuju iskustva sa relevantnim institucijama kao što su komore, javna tijela, lokalna vlast i ostali. Usluge se nude prvenstveno na njemačkom, ali su dostupne na turskom, ruskom, engleskom jeziku. Od 2000. godine do danas Poduzetnici bez granica savjetovali su, informirali, educirali više od deset tisuća ljudi iz više od 100 zemalja (Europska komisija, 2016).

Privatna inicijativa, pilot faza – Nizozemska. Ovu privatnu inicijativu pokrenula je trenerica iz poduzetništva. Nizozemska je važna destinacija za imigrante. Ova inicijativa usmjerena je na pružanje podrške izbjeglicama koje žele postati poduzetnici i ima tri cilja:

- omogućavanje ekonomske neovisnosti imigranata kroz samozapošljavanje, odnosno pokretanje poduzeća,
- osnaživanje putem jačanja poduzetničkih vještina i samopouzdanja, jačanje društvenih i poslovnih mreža,
- uklanjanje predrasuda koje se odnose na imigrante.

Za polaznike se organiziraju radionice koje završavaju izradom poslovnog plana, spremnim za implementaciju i traženje financijskih sredstava. Osim izbjeglica, ova inicijativa usmjerena je na pokretanje poduzetničkih aktivnosti i drugih ranjivih skupina kao što su žene iz sigurnih kuća. Do sada je u ovom pilot programu sudjelovalo osam poduzetnika, a sam program prati velika medijska pažnja (Europska komisija, 2016).

„Okus doma“ („Taste of home“) je primjer migrantskog socijalnog poduzetništva koji postoji u Hrvatskoj te koji ujedno i opisuje njihovu integraciju u hrvatsko društvo i mentalitet. To je kulinarsko-kulturni istraživački projekt Centra za mirovne studije koji uvodi kulturu, običaje i podrijetlo migranata u Hrvatsku, čuvajući sjećanja na njihov dom, mirise i okuse njihove kuhinje. Zapravo ovo je eksperiment dijeljenja životnih priča i kulinarskih kompetencija migranata i ljudi iz Hrvatske. Volonteri Centra uključeni su u davanju podrške socijalnoj participaciji te uključivanju azilanata i izbjeglica (Solidar, 2015, 1).

„Okus doma“ je zadruga za interkulturalnu suradnju koja zapošljava ranjivu skupinu ljudi čiji je pokušaj probijanja na hrvatsko tržište rada otežan. Drugim riječima, zapošljava osobe migrantskog podrijetla, azilante, tražitelje azila i izbjeglice. Zadruga djeluje na način da

osigurava najbolje načine integracije migranata i izbjeglica te da promovira socijalno poduzetništvo i ekonomsku emancipaciju. Fokus je na vještinama i kompetenciji članova te ih se nastoji koristiti u smjeru interkulturalne razmjene te osvještavanju šire javnosti o potrebama ranjivih skupina i njihovoj želji i mogućnosti za kvalitetnom integracijom. „Okus doma“ kao socijalno poduzeće službeno je započeo pokretanjem crowdfunding kampanje s ciljem prikupljanja financijskih resursa za opremanje njihove kuhinje i restorana, ali i pokretanje zadruga s ciljem osamostaljenja izbjeglica na tržištu rada (CPS i Taste of home, 2017, 7).

Pokrenut je ugostiteljski posao koji je specijaliziran za afričku, arapsku, azijsku i bliskoistočnu kuhinju i kulinarske projekte razmjene (kuharice, kuharski tečajevi i radionice, javne večere i showkitcheni) nakon prikupljenih 20.000 \$. Ovom kampanjom „Okus doma“ razbija predrasude o izbjeglicama koji žive u Republici Hrvatskoj kroz njihovu razmjenu kulinarstva te se ovom kampanjom apelira na institucije i općenito cijelo društvo na uklanjanje barijera u procesu integracija migrantskih skupina. Ova je kampanja dio projekta „Kvalitetni koraci ka integraciji izbjeglica“ kojem je podršku pružila Europska unija iz Europskog socijalnog fonda „Ulaganje u budućnost“ i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (CPS i Taste of home, 2017, 65).

4. Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj

Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj moglo bi doprinijeti rješavanju problema što se tiče manjka radne snage u mnogim sektorima, a ponajviše u ugostiteljstvu, turizmu i graditeljstvu. No, problem je što samo 11% građana Hrvatske vidi useljenike koji su porijeklom izvan EU više kao priliku nego kao problem. Istovremeno, Hrvatska je među zemljama s najmanjom imigracijom u EU. Nedavni podaci ukazuju na tek 6,4 useljenika na 1000 stanovnika (Oberman, Šimić Banović, 2019, 3)

U Hrvatskoj je migrantsko poduzetništvo rijetkost dok na zapadu postaje sve važniji gospodarski čimbenik. U Velikoj Britaniji svako je sedmo poduzeće migrantsko i poslodavci su za čak 14 % zaposlenih u zemlji. U Sjedinjenim Američkim Državama u posljednjih 20 godina udio migrantskih poduzeća porastao je s 13 na 28 %. Upravo je to poduzetništvo jedan od najvidljivijih procesa globalizacije. U Europskoj uniji boravi čak 37 milijuna ljudi rođenih izvan nje. To je 7 % stanovništva Unije. Poduzetničke aktivnosti migranata važan su čimbenik njihove uspješne integracije u društvo, no one se od zemlje do zemlje razlikuju (Točka na I, 2019).

Useljenici koji dođu u Republiku Hrvatsku susreću se s mnogim preprekama kod zapošljavanja i zapravo imaju slabije mogućnosti za zapošljavanje u odnosu na domaće stanovništvo te se, upravo zbog toga, često odlučuju na pokretanje vlastitog biznisa ovisno o iskustvima i znanjima koja su stekli u svojim matičnim zemljama. Pri pokretanju vlastitog posla nerijetko nailaze na brojne prepreke i poteškoće koje ih nedvojbeno sputavaju te otežavaju cijeli proces osnutka i razvoja poduzeća. U Europi, pa tako i u Republici Hrvatskoj, imigrantski poduzetnici većinom su mali i mikro poduzetnici čiji pothvati ostvaruju skromnu dobit te imaju malen broj zaposlenika koji su najčešće članovi obitelji (Luketić, Ćorić, 2022, 91).

Većina ljudi o migrantima, odnosno useljenicima ima suzdržan stav, razne predrasude i ne tako pozitivno mišljenje. Jedan od glavnih stereotipa jest taj da su migranti neobrazovani i bez ambicija te da, ako i pokrenu neki biznis, to većinom budu ili trgovine ili restorani. No, brojni svjetski primjeri ruše te stereotipe i dokazuju kako u ovoj skupini ljudi ima onih koji su visoko obrazovani i koji su u stanju pokrenuti ozbiljan posao (Luketić, Ćorić, 2022, 91).

Kako u Republiku Hrvatsku zadnjih godina dolazi sve više migranata, tako sve više postaje aktualna tema migrantskog poduzetništva, iako je ono već godinama prisutno u državi, ali se prije nije toliko obraćala pozornost, jer su useljenici koji su u Republici Hrvatskoj pokretali svoje poslove većinom bili iz susjednih, balkanskih zemalja. Mnogi doseljenici iz, primjerice, Albanije i Makedonije već naraštajima imaju svoje radnje diljem države, dok je unazad nekoliko godina sve učestalija situacija da useljenici koji dolaze iz zemalja Bliskog istoka ili sjeverne Afrike pokreću svoje poslove (Luketić, Ćorić, 2022, 92).

4.1. Statistički podaci o migraciji u Hrvatskoj

U 2020. u Republiku Hrvatsku iz inozemstva se doselilo 33 414 osoba, a u inozemstvo se odselilo 34 046 osoba. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom bio je negativan i iznosio je – 632.

U 2020. iz inozemstva se doselilo 25,3% hrvatskih državljana i 74,7% stranaca, a odselilo se 61,4% hrvatskih državljana i 38,6% stranaca. U ukupnom broju doseljenih i odseljenih znatan je udio stranaca u okviru godišnjih kvota dozvola za zapošljavanje.

Od ukupnog broja doseljenih osoba u Republiku Hrvatsku, 28,2% osoba doselilo se iz Bosne i Hercegovine. Od ukupnog broja odseljenih osoba iz Republike Hrvatske, najviše osoba odselilo se u Njemačku (34,2%) (Izvor: dzs.hr, <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939>, 2021).

Tablica br.3. Prikaz vanjske migracije stanovništva Republike Hrvatske

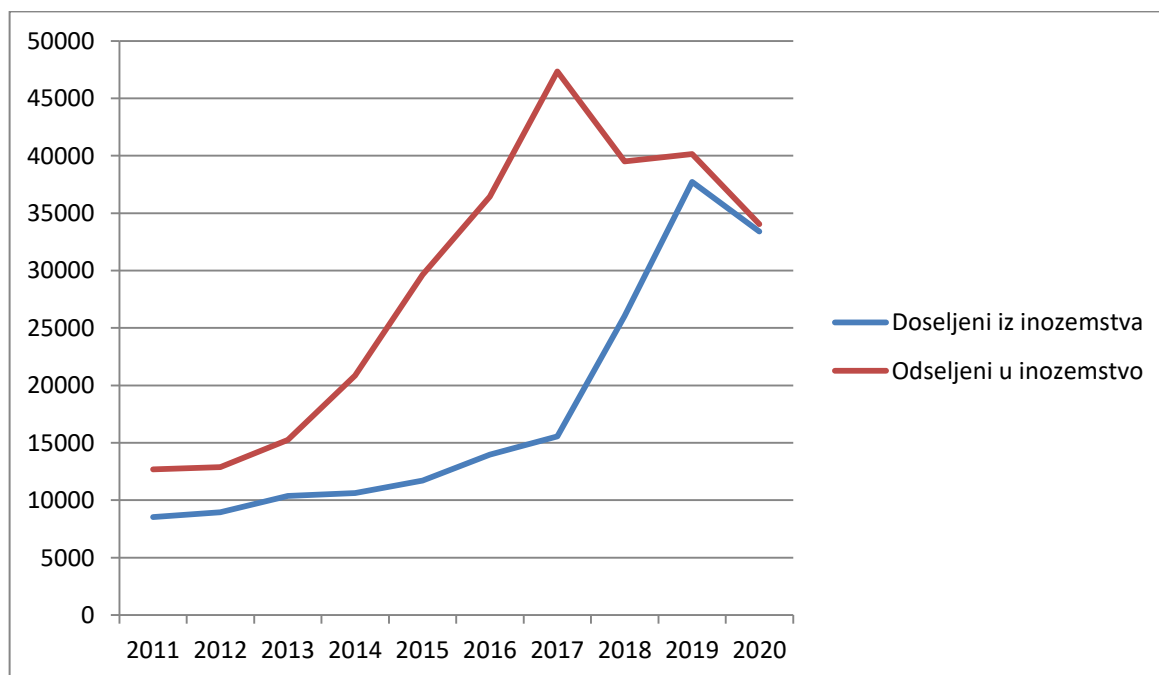
Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracija saldo
2011.	8 534	12 699	-4 165
2012.	8 959	12 877	-3 918
2013.	10 378	15 262	-4 884
2014.	10 638	20 858	-10 220
2015.	11 706	29 651	-17 945
2016.	13 985	36 463	-22 451
2017.	15 553	47 352	-31 799
2018.	26 029	39 515	-13 486
2019.	37 726	40 148	-2 422
2020.	33 414	34 046	-632

Izvor: Izrada autorice prema dzs.hr, <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939>, 2021

Tablica 3 prikazuje kako je od 2011. do 2020. u Republici Hrvatskoj prisutan pad broja stanovništva, te da se više ljudi iseljava iz RH nego što se useljava. Najveći broj iseljenih državljana bio je 2017. godine kada se iselilo 47 352 ljudi. Najviše useljenih osoba je bilo 2019. godine kada se u RH doselilo 37 726 osoba.

Na grafikonu br. 5 prikazan je saldo migracije stanovništva u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2020. godine. U grafu je vidljivo da je prisutan stalan rast odseljenih, te da su brojevi puno veći od broja doseljenih u RH. Najveća razlika je 2017. godine kada se odselilo najviše ljudi i to 47 352, a doselilo samo 15 553 osobe. Prisutan je i stalan rast doseljenih u RH, ali puno je više odseljenih svake godine. Od 2017. Vidljiv je pad odseljenih osoba, a broj doseljenih raste, također u 2020. godini doselilo se 33 414 osoba, a odselilo 34 046 osoba, što govori da se migracijski saldo smanjuje.

Grafikon br. 5. Saldo vanjskih migracija Republike Hrvatske od 2011. do 2020.

Izvor: Izrada autorice prema dzs.hr, <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939>, 2021

4.2. Problemi imigrantskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj

U Hrvatskoj je prisutan rastući potencijal imigrantskog poduzetništva ali i iznimno otporne formalne i neformalne prepreke. Na veliki potencijal imigrantskog poduzetništva ukazuju podaci prema kojima je udio samozaposlenih osoba rođenih izvan EU sa zaposlenicima u 2018. u Hrvatskoj iznosio 51,1% (Alpeza *et al*, 2020, 42).

Formalne barijere uključuju one koje su podjednako važne i štetne za domaće i strane poduzetnike poput administrativnog opterećenja, nepredvidivih poreznih propisa i pretjerano strogih propisa o zapošljavanju, što već dugi niz godina potvrđuju i rezultati međunarodnih istraživanja u kojima sudjeluje Hrvatska. Značajne su i prepreke specifične za poduzetnike useljenike kao što su nedostatak jasnih uputa i zahtjeva za obavljanje poslova za strance i neadekvatna primjena postojećih pravila. Državljeni zemalja koje nisu članice EU-a kontinuirano se suočavaju s problemima izdavanja radne dozvole te diskriminirajućih uvjeta kod osnivanja poduzeća (Alpeza *et al*, 2020, 42).

4.3. Ključne barijere imigrantskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj

Imigrantsko poduzetništvo raste, ali unatoč tome imigranti mogu imati dodatne barijere ili zapreke kod osnivanja poduzeća ili proširenje postojećih. Postavlja se pitanje koje opće i specifične prepreke susreću imigrantski poduzetnici. Gospodarstvo je dinamično, slojevito i regulirano i štoviše različita tržišta rada nude različite mogućnosti, ali isto tako postavljaju različite prepreke, zahtijevaju različite vještine, kompetencije i resurse u smislu financijskog kapitala, socijalnih mreža, obrazovnih zahtjeva (Rath *et al*, 2011, 7).

4.3.1. Ključne formalne barijere

Poduzetnici iz slabije razvijenih zemalja koje nisu dio EU se suočavaju s problemom dugotrajne procedure dobivanja azila u slučaju da je primjenjivo. Poduzetnici iz razvijenih zemalja koje nisu dio EU suočavaju se s problemima kao što su sporo i nedovoljno transparentno izdavanje radnih dozvola, visok iznos temeljnog kapitala (10x ili 20x više nego za EU/ domaće poduzetnike ovisno o pravnom obliku poslovnog subjekta, obveza

zapošljavanja 3 hrvatska građana, netransparentne i dvostruke procedure kod različitih tijela javne uprave. Europski poduzetnici suočavaju se s problemom nedostupnosti materijala na engleskom jeziku. Domaći poduzetnici također se suočavaju s mnogim problemima kao što su administrativne prepreke, nepredviđena porezna regulativa, visoko porezno opterećenje i prefiskalni nameti, restriktivno radno zakonodavstvo, nedostatak odgovarajuće radne snage te raširenost korupcije (Alpeza *et al*, 2020, 43).

4.3.2. Ključne neformalne barijere

Poduzetnici koji su iz slabije razvijenih zemalja suočavaju se s percepcijom građana da imigranti predstavljaju sigurnosnu prijetnju, percepcija da imigranti očekuju razne socijalne pomoći i da predstavljaju isključivo financijsko opterećenje za državu, također ključna barijera je nedovoljno znanja. Poduzetnici iz EU suočavaju se s diskriminacijom po raznim osnovama kao što su porijeklo, spol, dob, LGTB. Također, veliki problem je zatvorenost opće populacije i donositelja javnih politika prema strancima. Domaći poduzetnici se susreću s problemom manjka poduzetničkog duha i nerazumijevanjem poduzetništva zbog nedovoljno informacija i edukativnog sadržaja (Alpeza *et al*, 2020, 43).

4.4. Preporuke CEPOR-ovog okruglog stola

U svrhu promocije potencijala imigrantskog poduzetništva i identifikacije barijera koje otežavaju njegov razvoj, CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva organizirao je okrugli stol o imigrantskom poduzetništvu koji se održao 5. veljače 2019.

Na okruglom stolu (CEPOR, 2019, <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/04/CEPOR-policy-osvrt-IMIGRANTSKO-PODUZETNI%20TVO.pdf>) istraživački i policy kontekst imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj i Europskoj uniji prezentirali su Jan Brzozowski s Krakow University of Economics iz Poljske, Sara Kekuš iz Centra za mirovne studije i Mirela Alpeza iz CEPOR-a / Ekonomskog fakulteta u Osijeku. U sklopu okruglog stola Ružica Šimić Banović s Pravnog fakulteta u Zagrebu vodila je panel diskusiju poduzetnika imigranata koji su pokrenuli

poduzetničku aktivnost u Hrvatskoj na kojoj su sudjelovali Hermes Arriaga Sierra iz Meksika (Impact Hub), Prince Wale Soniyiki iz Nigerije (African Cuisine & Bar) i Mirela Rus iz Rumunjske (Break Time Nautical Bracelets). Sudionici okruglog stola složili su se da imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj karakterizira rastući potencijal, ali i brojne barijere. Na temelju prezentacija, diskusije, dodatno provedenih intervjua i analize sekundarnih izvora, definirane su sljedeće preporuke:

Preporuke provedive u kratkom i srednjem roku (Alpeza *et al*, 2020, 46):

- sve upute vezane uz osnivanje poduzeća i sve aspekte poslovanja na nacionalnoj i lokalnoj razini trebaju biti dvojezične - na hrvatskom i na engleskom jeziku,
- upute držati aktualnim i u skladu sa važećim propisima,
- osigurati na ključnim kontakt mjestima referente koji govore engleski jezik,
- organizirati one-stop-shop za osnivanje poduzeća za strane državljane,
- ubrzati i olakšati proces izdavanja radnih dozvola i druge neophodne dokumentacije,
- osigurati pouzdano statističko praćenje imigrantskog poduzetništva u hrvatskoj,
- promovirati tečajeve hrvatskog jezika kao vid dodatne podrške za integraciju u društvo,
- omogućiti stranim poduzetnicima mentorske sastanke s hrvatskim poduzetnicima,
- uključivanje imigrantskih poduzetnika u udruženja poduzetnika i hrvatsku gospodarsku komoru,
- pokrenuti kvartalni newsletter na engleskom i hrvatskom jeziku s informacijama za poduzetnike početnike i one koji već razvijaju poslovnu aktivnost,
- organizirati edukaciju za poduzetnike početnike na engleskom jeziku.

Preporuke provedive u dužem roku (Alpeza *et al*, 2020, 47):

- senzibilizirati širu javnost i donositelje javnih politika o važnosti i potencijalu imigrantskog poduzetništva: objektivno informirati o nužnosti razvoja povoljnijih prilika i poticaja za imigrantske poduzetnike uz naglašavanje pozitivnih aspekata za društvo,

- kontinuirano olakšavati proces integracije poduzetnika imigranata kroz aktivnosti relevantnih institucija (HGK¹, HOK², HAMAG-BICRO³, organizacije civilnog društva...),
- osigurati bolju koordinaciju organizacija koje provode projekte podrške imigrantskom poduzetništvu u cilju postizanja sinergijskih učinaka.

4.5. Potpora edukaciji i integraciji imigrantskih poduzetnika

Migranti imaju najviše koristi od inicijativa, institucija i udruga koje im pružaju sveobuhvatnu potporu za osnivanje i razvoj poslovanja (edukaciju o poslovanju, učenje jezika, umrežavanje te administrativne, pravne i druge savjete). U Hrvatskoj je u 2019. pokrenuto nekoliko inicijativa čiji je cilj učinkovita integracija migrantskih poduzetnika. Aktivnosti predviđene tim projektima su tijekom 2020. prilagođene epidemiološkoj situaciji i preporukama nadležnih tijela. Centar za mirovne studije – CMS niz je godina aktivan u Hrvatskoj u pružanju potpore pri integraciji državljana trećih zemalja od kojih su neki postali ili planiraju postati poduzetnici. Impact HUB prepoznat je u Hrvatskoj po pružanju usluga edukacije za potencijalne i postojeće imigrantske poduzetnike. CMS i Impact HUB dio su mreže sedam partnerskih institucija koje provode razne projekte (Alpeza *et al*, 2020, 44).

Ključnu ulogu u integraciji migranata te migrantskih poduzetnika ima Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova te Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Sva navedena ministarstva u vezi s migrantskim poduzetnicima i davanjem potrebnih informacija osobama s odobrenom međunarodnom zaštitom surađuju s UNHCR-om Hrvatska. Također, veliku ulogu pri zapošljavanju migranata ima Hrvatski zavod za zapošljavanje kojem je glavna uloga olakšati i omogućiti pronalazak posla i integraciju na tržište rada. Nezaposleni korisnici međunarodne zaštite imaju jednaka prava i obveze kao i nezaposleno domaće stanovništvo. Omogućen im je pristup mjerama aktivne politike zapošljavanja, a s obzirom na to da su navedeni kao ranjive skupine, pojedinim mjerama imaju povoljnije uvjete pristupa. Bitnu ulogu u pružanju potpore

¹ Hrvatska gospodarska komora

² Hrvatska obrtnička komora

³ Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije

migrantima ima i Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (Luketić, Ćorić, 2022, 93).

Osim navedenih institucija bitnu ulogu u procesu integracije i olakšavanja prilagodbe migrantskih poduzetnika imaju i određene nevladine organizacije i udruge. Vrlo bitan je Hrvatski crveni križ koji organizira brojne aktivnosti i događaje kako bi se olakšala integracija i pružila pomoć migrantima. Jedan od primjera je da se svake godine obilježava Svjetski dan izbjeglica i Međunarodni dan migranata te se održavaju razne radionice, edukacije, skupovi i paneli. Na ovakvim događanjima migranti imaju priliku upoznati ljude iz raznih područja koji bi im svojim znanjem, iskustvom i savjetima mogli pomoći oko zapošljavanja ili pokretanja vlastitog poduzetničkog pothvata. Hrvatski crveni križ blisko surađuje s Gradom Zagrebom, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, nadležnim centrima za socijalnu skrb, raznim obrazovnim institucijama, nadležnim ministarstvima, ostalim nevladinim organizacijama i drugima. Veliku ulogu kod pomoći migrantima ima i Isusovačka služba za izbjeglice koja organizira razna događanja, panele i druženja migranta, ali i humanitarne akcije kako bi se prikupile potrebne stvari, hrana, odjeća i ostale potrepštine. Obje ove udruge imaju volontere koje pomažu izbjeglicama u učenju hrvatskog jezika. Udruge organiziraju sastanke s potencijalnim poslodavcima i poduzetnicima mentorima za migrante koji žele pokrenuti vlastiti posao (Luketić, Ćorić, 2022, 94).

Od velike je važnosti i Centar za mirovne studije (CMS) čija je primarna svrha promicanje društvene pravde i nenasilja, tolerancija i poštivanje ljudskih prava te uvažavanje i razumijevanje različitosti. CMS migrantima nudi besplatnu pravnu pomoć u vezi s azilom i rješavanjem statusnih pitanja. Također, CMS sudjeluje u prijedlozima za donošenje zakona koji se tiču stranaca. S Centrom za mirovne studije surađuje i Impact Hub koji zajedno organiziraju razne tečajeve za migrante, od tečaja jezika pa do tečaja poduzetništva. Sve nabrojane udruge važne su za useljenike i njihovu prilagodbu na život u Republici Hrvatskoj, na pomoć pri obrazovanju, pronalasku posla ili pokretanja posla. Kako bi taj proces bio što uspješniji, udruge bi trebale što više međusobno surađivati i biti blisko povezane s tijelima vlasti, ali najvažnija je podrška cijele zajednice, razumijevanje i neosuđivanje na temelju različitosti (Luketić, Ćorić, 2022, 94).

4.5.1. Projekt BEST

Boosting Entrepreneurial Skills as a Tool for Integration of Migrants to Labour Market Projekt provodi treninge društvenog poduzetništva od 2019. u Austriji, Sloveniji, Hrvatskoj i Italiji i uspostavlja učinkovitu suradnju s ključnim javnim dionicima kao što su Gospodarska komora i Zavod za zapošljavanje. Cilj projekta je olakšati upravljanje integracijom migranata (npr. usklađivanjem vještina migranata s potrebnim vještinama) i osmišljava prilagođeni program obuke s kombiniranim učenjem. Projekt uključuje nekoliko faza: istraživanje postojećeg stanja, razvoj kurikuluma, radionice o promicanju društvenog poduzetništva, tečajevi društvenog poduzetništva, tečajevi za obuku trenera za moguće buduće operatere, izdavanje priručnika, objavljivanje online sadržaja na 'moodle' platformi. Projekt je do sada obučio 52 državljana trećih zemalja tijekom četiri tečaja socijalnog poduzetništva, te 40 operatera tijekom četiri tečaja 'Train The Trainers' (Europska komisija, 2021).

4.5.2. Projekt Migrant Talent Garden

Projekt koji financiraju Island, Lihtenštajn i Norveška kroz EEA⁴ i Norveški fond za potporu za zapošljavanje mladih, bavi se rastućom nezaposlenošću mladih migranata pokretanjem jedinstvenog programa potpore poduzetništvu. Glavni cilj projekta je obučavati, mentorirati i osigurati mladim migrantima priliku da provedu svoje poslovne ideje (MTG, <https://startbusiness.today/migrant-talent-garden-lithuania/>, 2022).

Projekt je pokrenut 2019. u Grčkoj, Latviji, Litvi, Bugarskoj i Hrvatskoj. Namijenjen je podršci mladim migrantima s ciljem razvoja i provedbe njihovih poslovnih ideja. U Hrvatskoj ga provodi ZIP – Zagrebački inkubator poduzetništva. U 2020. godini provode se radionice namijenjene razvijanju eko sustava s partnerskim organizacijama, a treninzi i mentoriranja polaznika predviđeni su od veljače 2021 (Alpeza *et al*, 2020, 45).

⁴ European Economic Area

4.5.3. Projekt TASKFORCOME

Transnational Action to advance SKills and competences FOR COmmunity engagement and social Migrants Entrepreneurship initiatives in the Central Europe (TASKFORCOME) provodi 12 partnerskih institucija u 5 zemalja. Projekt se bavi s 2 glavna izazova današnje Europe: radnom i društvenom integracijom prisutnosti migranata i sustavnom realizacijom društvenih inovacija kao snažnog pokretača društvenog i ekonomskog razvoja. Daljnji izazov je razvoj ekosustava za uključivanje i društvene inovacije, gdje ključni akteri rade na nove načine za pružanje usluga građanima i mogućnosti za poduzetničko poslovanje, zajedno sa sveučilištima, nevladinim organizacijama, javnim tijelima i građanima, kako bi se stvorili uvjeti za inovacije i razvoj. Glavni cilj projekta je razviti lokalne akcijske planove i transnacionalni nacrt za rast migrantskog i socijalnog poduzetništva kao kanala društvenih inovacija u uključenim regijama kroz: angažman i predanost ključnih aktera, poboljšanje vještina migranata i društvenih poduzetnika, razvoj jedinstvene potpore migrantima i društvenim poduzetnicima, razrada okvira politika i srodnih instrumenata financiranja, sposobnost za održavanje zajedničkog stvaranja/suupravljanja lokalnim ekosustavima za uključivanje i društvene inovacije, mijenjanje perspektive odozdo prema gore i ekonomski razvoj u regijama Središnje Europe (keep.eu, <https://keep.eu/projects/21496/Transnational-Action-to-adv-EN/>, 2022).

U Hrvatskoj su partnerske institucije CEDRA, Split i Grad Split. Cilj projekta je osvještavanje građana grada Splita o potrebama razvoja poduzetništva. Aktivnosti Grada Splita uključuju realizaciju pilot projekta otvaranja i opremanja Inkubatora kreativnih industrija u Domu mladih, organiziranje edukacija za lokalne poduzetnike i poduzetnike iz trećih zemalja, osmišljavanje i provedbu programa obuke i mentorstva te izradu Akcijskog plana za razvoj poduzetništva na području Grada Splita. Projekt je započet u ožujku 2019. s predviđenim trajanjem od 30 mjeseci. Osim analize postojećeg stanja, za migrantske je poduzetnike organiziran tjedni 'one stop shop' u cilju umrežavanja i pružanja podrške njihovom poslovanju (Alpeza *et al*, 2020, 45).

4.5.4. Projekt SEE ME IN

Social Entrepreneurship as an Enabling environment for Migrants' Employment and Integration (SEE ME IN) provodi 10 partnerskih organizacija u 5 zemalja u razdoblju od rujna 2019. do ožujka 2022. SEE ME IN projekt je EU-a kojemu je cilj pomoći poduzećima s migrantskim podrijetlom. Poduzetnici migranti suočavaju se sa specifičnim izazovima u vezi s uključivanjem i nedostatkom vještina u srednjoj Europi – a projekt SEE ME IN im pomaže u njihovom rastu.

Kroz istraživanje, digitalno učenje/digitalni hub i jačanje kompetencija, povezivanje nastoje doprinijeti jačanju poduzetništva među imigrantima u središnjoj Europi. Glavni rezultat: zajednička regionalna Strategija razvoja poduzetništva imigranata, participativna platforma s edukacijskim modulima i alatima za poduzetnike – digitalni hub, promocija poduzetnika, povezivanje dionika. Projekt sufinancira Europska unija putem Europskog fonda za regionalni razvoj te Ured za udruge Vlade RH (Interreg, <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/SEE-ME-INArchive.html>, 2022).

U Hrvatskoj ga provodi ACT grupa. U 2019. godini provedeno je istraživanje o stanju migrantskog poduzetništva u Hrvatskoj koje je služilo kao priprema za sljedeću fazu projekta – edukaciju i umrežavanje sudionika. Očekivani rezultati projekta su zajednička regionalna Strategija razvoja poduzetništva imigranata, participativna platforma s edukacijskim modulima i alatima za poduzetnike (digitalni hub, promocija poduzetnika) te povezivanje polaznika projekta (Alpeza *et al*, 2020, 45).

5. Zaključak

Imigrantsko poduzetništvo ima dobar potencijal za doprinos gospodarstvu zemlje u koju se imigranti doseljavaju, ali kod osnivanja poduzeća, za imigrante, prisutne su mnoge barijere koje im otežavaju početak poduzetničkog pothvata. Suočeni su s birokracijom, kulturnim i društvenim barijerama, formalnim i neformalnim barijerama te procesom dobivanja vize, azila ili državljanstva. Razlozi zašto se imigranti sve više približavaju zemljama Europske unije, pa tako i Hrvatskoj, su najviše zbog ratne slike u njihovim domicilnim zemljama, siromaštva ili potrage za boljim poslovima i životnim uvjetima. Trenutno zbog rata u Ukrajini veliki broj imigranta je došao u EU pa tako i u Republiku Hrvatsku kako bi se maknuli od ratne agresije te kako bi imali normalne životne uvjete.

Razlozi zašto imigranti žele postati poduzetnici su najčešće nužda. Otvaraju poduzeća jer nisu dobro prihvaćeni na tržištu rada, stvaraju vlastita radna mjesta za sebe i druge te doprinose društvu i gospodarstvu. Šire ponudu na tržištu i privlače građane, a i turiste. Problem u Republici Hrvatskoj je što se imigrantima ne pruža dovoljno informacija na stranom jeziku, suočavaju se s raznim preprekama i osudama.

Iako postoje udruge i inicijative poslovne podrške i strukturne politike promicanja poduzetničkog okruženja, u Hrvatskoj imigrantski poduzetnici nisu previše upoznati i upućeni u procese otvaranja poduzeća. Razne udruge organiziraju projekte, događanja i edukacije kako bi im se pružile potrebne informacije, no to nije dovoljno. Da bi imigranti došli do procesa otvaranja poduzeća prije toga trebaju se dobro integrirati u hrvatsko društvo, a očigledno je da Republika Hrvatska nema osmišljenu odgovarajuću integracijsku politiku te građani nisu još uvijek spremni ravnopravno prihvatiti imigrante. Poduzetništvo, predstavlja mnoštvo perspektiva migrantima u fazi uspostavljanja novog života u novoj zemlji. U Hrvatskoj se provode razni projekti kako bi se imigrantima pomoglo u osnivanju poduzetničkog pothvata, a neki od bitnijih projekata su: Projekt BEST, Projekt Migrant Talent Garden, Projekt TASKFORCOME i Projekt SEE ME IN.

Literatura

- Alpeza M., Delić Maja Has A., Koprivnjak T., Mezulić Juric P., Oberman M., Perić J., Šimić Banović R., Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020. uključujući dio rezultata GEM – Global Entrepreneurship Monitor istraživanja za Hrvatsku za 2019. godinu, 2020. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/publikacijepolicy-dokumentiprezentacije/izvjesce-o-malim-i-srednjim-poduzecima/> (13.06.2022.)
- Bježančević S., Migrantska kriza u Europskoj uniji – izazovi, europska sigurnost i zaštita temeljnih prava, 2019. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/339656> (18.07.2022.)
- Centre for Peace Studies, [CPS]; Taste of Home, MIGRENT- Migrant (social) entrepreneurship as a tool of socio-economic emancipation of migrants, 2017. Dostupno na: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/92/Publikacija_Migrent.pdf (17. 07.2022.)
- Dabić M., Vlačić B., Paul J., Dana L-P., Dr. Sahasranamam S., Glinka B., IMMIGRANT ENTREPRENEURSHIP: A REVIEW AND RESEARCH AGENDA, 2020., Dostupno na: https://strathprints.strath.ac.uk/71965/1/Dabic_et al JBR 2020 Immigrant_entrepreneurship_a_review_and_research.pdf (15.06.2022.)
- Državni zavod za statistiku (DZS), MIGRACIJA STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE U 2020, (2021.), Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939> (16.06.2022.)
- EMN Annual Report 2021 on Migration and Asylum - Statistical Annex, 2021., Dostupno na: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-publications/annual-reports-migration-and-asylum_en (21.07.2022.)
- Europska komisija – Glavna uprava za migracije i unutarnje poslove, Europska agencija za azil, 2022. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/departments/migration-and-home-affairs_hr (20.07.2022.)
- Europska komisija 2021, Statistički podaci o migracijama u Europu, 2021., Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_hr (19.07.2022.)

- Europska komisija, Evaluation and Analysis of Good Practices in Promoting and Supporting Migrant Entrepreneurship guide book, 2016. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e4c566f2-6cfc-11e7-b2f2-01aa75ed71a1> (14.06.2022.)
- Europska komisija, KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA o provedbi Europskog migracijskog programa, 2017. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:52017DC0558> (15.06. 2022.)
- Europska komisija, Migrant entrepreneurs, 2020, Dostupno na: https://ec.europa.eu/growth/smes/supporting-entrepreneurship/migrant-entrepreneurs_en (16.06.2022.)
- Europska komisija, Statistički podaci o migracijama u Europi, 2021. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_hr#zapoljavanje-imigranata (14.06.2022.)
- Europska unija, Situacija migranata i izbjeglica u Europi, 2021. Dostupno na: https://europa.eu/youth/get-involved/your-rights-and-inclusion/situation-migrants-and-refugees-europe_hr (20.07.2022.)
- Europsko vijeće- Priljev izbjeglica iz Ukrajine , 2022., Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>
- Europsko vijeće, Integracija državljana trećih zemalja, Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/integration-policy/> (16.06.2022.)
- Eurostat, First residence permits down by more than 700 000 in 2020, 2021. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211008-1> (15.06.2022.)
- Eurostat, Razlozi za izdavanje boravišnih dozvola u EU 2020., Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_hr (15.06.2022.)
- INTERREG CENTRAL EUROPE, See me in, 2022., Dostupno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/SEE-ME-INArchive.html> (16. 07. 2022.)

- Jursić, D., Migracije su globalni problem kao i klima, rješenje je smanjivanje nejednakosti u svijetu, 2015. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/premium/migracije-su-globalni-problem-kao-i-klima-rjesenje-je-smanjivanje-nejednakosti-u-svijetu-1043381?fbclid=IwAR37xSxosPqGUpfXkVBn00ztuZTyPO5mmMjKRZBabOk6-8ywN5rM7d0B-w> (16.07.2022.)
- Keep.eu, Transnational Action to advance SKills and competences FOR Community, 2022., Dostupno na: <https://keep.eu/projects/21496/Transnational-Action-to-adv-EN/> (18.07.2022.)
- Lekaj, A., Gregov Z., Varlandy-Supek M., Temeljne značajke manjinskog poduzetništva na primjeru poduzetništva albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Obrazovanje za poduzetništvo - E4E : znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo, 2015, Vol. 5 No. 2, str. 69-82. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/149531> (10.06.2022.)
- Luketić J., Ćorić G., ISKUSTVA, STAVOVI I PREPORUKE USELJENIKA KOJI SU U REPUBLICI HRVATSKOJ POKRENULI VLASTITI POSAO, 2022. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/405325> (21.07.2022.)
- MIGRANT TALENT GARDEN, Dostupno na: <https://startbusiness.today/migrant-talent-garden-lithuania/> (21.07.2022.)
- Oberman M., Šimić Banović R., IMIGRANTSKO PODUZETNIŠTVO U HRVATSKOJ Zaključci i preporuke CEPOR-ovog okruglog stola održanog 5. veljače 2019., 2019. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/04/CEPOR-policy-osvrt-IMIGRANTSKO-PODUZETNI%C5%A0TVO.pdf> (17.06.2022.)
- Rath J., Swagerman A., Krieger H., Ludwinek A., Pickering L., Promoting ethnic entrepreneurship in European cities, (2011.) Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/277736777_Promoting_ethnic_entrepreneurship_in_European_cities (15.06.2022.)
- Singer S., Šarlija N., Pfeifer S., Oberman Peterka S., Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM HRVATSKA 2021, Dostupno na: https://mingor.gov.hr/UserDocsImages//Vijesti_dokumenti//GEM%20publikacija%202021%20WEB.pdf (15.06.2022.)
- Solidar, A taste of home Croatia- case study, 2015., Dostupno na: https://www.okusdoma.hr/system/post_document/document/14/2015_09_21_case_studies_migration_croatia-2_SOLIDAR_FINAL.pdf (21.07.2022.)

- Točka na i, Potencijal migrantskog poduzetništva u Hrvatskoj je jako podcijenjen, 2019., Dostupno na: <https://tockanai.hr/poduzetnik/migrantsko-poduzetnistvo-20407/> (16.07.2022.)
- UNCTAD, POLICY GUIDE ON ENTREPRENEURSHIP FOR MIGRANTS AND REFUGEES, 2018. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/5bd31fd67.pdf> (15.06.2022.)
- UNHCR, Ukraine emergency, 2022., Dostupno na: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html> (14.06.2022.)
- UNHCR, Ukraine Refugee Situation, 2022., Dostupno na: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.57259049.2093444116.1655283394-994360812.1655283394&_gac=1.216904292.1655283400.Cj0KCQjwhqaVBhCxARIsA HK1tiPkz5MPqrh7Hurb228MAXFL4GVSrxQV-LEbnrLuEx9QrBLZmNJaQscaAkM6EALw_wcB (14.06.2022.)
- Volery, T., Ethnic entrepreneurship: A theoretical framework, (2007.) Dostupno na: https://www.alexandria.unisg.ch/39658/1/Volery_Chapter_03_Ethnic_Entrepreneurship.pdf (10.06.2022.)
- Wokeck M.S., Immigrant Entrepreneurship, 2018. Dostupno na: <https://www.immigrantentrepreneurship.org/> (10.06.2022.)

Popis tablica

Tablica br. 1. Prikaz prekomjerno zastupljenih sektora u EU 2020.	13
Tablica br. 2. Prikaz manje zastupljenih sektora u EU 2020.....	14
Tablica br.3. Prikaz vanjske migracije stanovništva Republike Hrvatske	21

Popis grafikona

Grafikon br. 1. Razlozi za izdavanje boravišnih dozvola u EU 2020.	11
Grafikon br. 2. Razlozi za izdavanje radnih boravišnih dozvola u EU 2020.	12
Grafikon br. 3. Top 10 EU država prema izdanim boravišnim dozvolama	13
Grafikon br. 4. Tražitelji azila po vrstama na 1 000 stanovnika u EU i Norveškoj	15
Grafikon br. 5. Saldo vanjskih migracija Republike Hrvatske od 2011. do 2020.....	22